

Kruitramp, Andreas Schelhaar, 1807. Collectie Ergoed Leiden en Omstreken.

Verbrijzeld Leiden

Het laatste nieuws over de buskruitramp van 1807

Rick Honings

12 januari 1807 was een van de donkerste dagen uit de Leidse geschiedenis. Die dag ontlofte op de plaats van het huidige Van der Werf-park een met 37.000 pond buskruit geladen schip. Daarbij vielen 161 doden en tweeduizend gewonden. Hoewel er nog geen moderne media bestonden, was er een grote behoefte aan nieuws. De pers schreef massaal over de ramp.

Die maandag lag er tegen de regels in op het Steenschuur een kruitschip voor anker. Om kwart over vier ontplofte het met een kral die tot in Friesland te horen was. In de stad heerste chaos en paniek. Predikant Jan Roemer was aange-daan door wat hij zag: 'Daar lag dat schoone Leyden in eenen puinhoop.' Overal waar hij keek waren wanhopige mensen bezig om lijken op te delven of 'half verbrizeld' te hepen.

Door het slechte weer en de invallende duisternis verliepen de

reddingswerkzaamheden moeizaam. De Franse koning Lodewijk Napoleon, die pas sinds een paar maanden op de Hollandse troon zat, spoedde zich vanuit Den Haag meteen naar Leiden. Hij trooste de bevolking, liet plunderaars straffen

en leidde de reddingswerkzaamheden. Paleis Soestdijk stelde hij open voor wie dakloos geworden was. Ramptoeristen uit de omliggende plaatsen trokken massaal naar Leiden. De trekschuiten waren volgens een getuige de eerste dagen

Lodewijk Napoleon bezoekt de ramplocatie. Albertus Nunnink, 1807. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

opgepropt met nieuwsgierigen. Sommige passagiers gedroegen zich schandelijk: 'De overtocht naar 't ongelukkig Leijden was voor hen een feest en Leijden zelf eene kernis.' Eigenaren van Leidse herbergen dreven hun prijzen op en verdenden goed geld aan de gasten.

Green Leidse krant

Tegelijk met de koning reisden ook journalisten naar Leiden om het nieuws heel van de naald te verslaan. In hun kielzog volgden tekenaars die de gevolgen van de explosie in beeld wilden vastleggen. In de maanden na de buskruitramp verschenen er tal van boeken, uitgaven, tekeningen en prenten op de markt.

Wie niet zelf naar de rampplek kon, was voor de informatievoorziening afhankelijk van kranten. Helaas had Leiden zelf niet de krantenprimenur. Die eer ging naar de Haagse en Utrechtse *Courant*. Die laatste krant schreef op 14 januari, in een schijn op de rand gedrukt stukje dat 'heden morgen – dus pas twee dagen later! – het droevige nieuws over de ramp de redactie had bereikt.

In de Sleutelstad verscheen elke maandag, woensdag en vrijdag de *Leydse Courant*, uitgegeven door Levina Westerbaan, de weduwe A. de Klopper en Zn. op de Breestraat. Normaal gesproken zou de krant op woensdag 14 januari gepubliceerd zijn, maar pas op donderdag verscheen er een speciale editie van slechts één vel, met een globale beschrijving van de ramp, de ellende in de stad en het menselijke optreden van de koning. Ook bevatte de uitgave al enkele rouwadvertenties, onder meer van

boekverkoper Johannes Brill. Deze had zijn zwangere echtgenote bij de ramp verloren en bleef verslagen met vier jonge kinderen achter.

De redacteur bekleemtoonde dat hij de krant liever al op woensdag had willen publiceren, maar door de buskruitramp waren het kantoor en de drukkerij geheel en al in duigen gebracht. Hij vroeg de lezers er begrip voor te hebben dat voor één keer geen buitenlandse nieuws en advertenties waren opgenomen.

Een dag later, op 16 januari 1807, was de drukkerij kennelijk voldoende hersteld en verscheen de vrijdageditie van de *Leydse Courant*, inclusief buitenlandse tijdingen en advertenties, weer als vanouds.

Internationaal

In 1839 maakte Johannes Kneppelhout een reis naar Zwitserland. Onderweg vertelde de gids aan een oude dagloner dat de Leidse schrijver uit Holland kwam. 'Uit welke stad?' vroeg de man. 'Uit Leiden.' 'Kent gij Leiden?' vroeg Kneppelhout verbaasd. 'Dat geloof ik,' antwoordde de man, 'Leiden, waar dat kruischip... dat weet iedereen! Dat een eenvoudige Zwitsers meer dan dertig jaar na dato wist wat er in Leiden was voorgevallen, geeft aan dat de berichtgeving over de ramp ook het buitenland had bereikt en daar diepe indruk had gemaakt.

Rick Honings is *Scaliger hoogleraar*

Foto: Jonathan Mechanicus.

“We moeten er niet alleen zijn voor hoogopgeleide of witte mensen. We moeten er eigenlijk voor iedereen zijn”

Annalaura Molducci,
Leidisch Dagblad

als een pratende krant. En hoe sappiger dat nieuws was, hoe beter ze ervoor beloond werd. Zo hielp Lijsbeth het gerucht de wereld in dat derouwster van de Halve Maan kon toveren. De vrouw zou zich in een kat hebben veranderd, waarna derouwsterkrecht haar met heet water had overgoten. Dat kon ook meteen de brandwonden verklaren, die derouwster vertoonde: Lijsbeth had het verhaal soo dicmaelen en[de] met soodangen schijn van waerheijt [verteld], dattet al eenige slechte en[de] onosele luijden waeren die het selfe-begonnen te geloven.

Susan Suer is *publiekshistoricus en werkgzaam bij Ergoed Leiden en Omstreken*

Twee bedelaars in gesprek. Pieter Jansz. Quast, ca. 1635. 52.011V Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

Lijsbeth Sago, alias de Vrijdaegsche Courante; zal vernoemd zijn naar de 'Ordnaris Dingsdaeghse Courante'. Deze Amsterdamsse krant werd vast en zeker gelezen in Leiden. Toch is het een opvallende bijnaam, zeker als je bedenkt hoe bedelaars, dieven en anderen aan de rand van de samenleving aan hun binnanten kwamen. Die zullen ze niet van de intellectuele elite hebben gekregen. Het is eerder een gebruik binnen dezelfde maatschappelijke groep. Sago's tijdgenoten joost den Baep, Jonkheer Droghebrood, de Volger, de Bisschop, Geelbje, Jan de Brauwverder, Danscamers, de Dominie, Kaalkop en Quartel zullen allemaal voortaanlijk zo bekend zijn geweest in hun eigen criminele kringen.

Lijsbeths bijnaam is interessant. Het lezen van de krant in het midden van de zeventiende eeuw associeëren we met de stedelijke elite. Dat waren de lieden die de politieke en economische berichten volgden om hun eigen zaken te kunnen regelen. De bijnaam 'Vrijdaegsche Courante' voor een bedelaars doet vermoeden dat het fenomeen van de krant wijd verspreid is geweest. Lijsbeth Sago werd verhammen, maar ze keerde snel terug naar Leiden. In 1656 werd ze opnieuw de stad uitgezet, nu voor 30 jaar. Toch zouden we haar de eerste Leidse courant kunnen noemen, lang voordat de eerste officiële Leidse krant verscheen.